

ZABAVA I POUKA

Who je kome podvalio?...

Tomo Trkalica probudio se danas neobično rano još prije svanutka. A kako i ne bi! Jučer je vrlo malo jeo kao da je post, a već nekoliko dana nije pio drugo osim oštrih biljnih sokova, što mu je...

U to mu pade na pamet, da je danas osim toga prvi »april«, a toga se dana prave »aprilске šale. Možda, bi se i toga dalo štogod koristiti Isuču. Pošto je o tom još neko vrijeme razmišljao, skoči iz kreveta, brzo se obuje i pođe da ostvari, što se smišlio. Brzim koracima jurio je seoskim sokacima, pa se zaustavi pred kućom djeda Pave Sokerinog i unđe odlučnim korakom unutra.

Djed Pava i bab-Kaja upravo su naložili vatru i pristavili kavu, kad upade unutra kao iz oblaka Tomo Trkalica.

»Hvaljen Isus! Jeste li podranili?«

»Pa tako kao puževi na rosu, znaš kako stari!«

»A ja evo došao, kako ste poručili...« - Jutros ja idem izpred bilježnikove kuće, a on će s prozora: »Poručio ti djed Pava Sokerin, kaže, da čim prije dođeš do njega. Nešto bi te pitao za svjetar. A ja velim sigurno je nešto važno, pa sam evo pojurio, da čujem, što me trebate.«

Djed Pava i bab-Kaja pogledaše začuđeno jedno u drugo, pa onda oboje u Tomu Trkalicu.

»Ma, čovječe božji, nisam ja vidio gospodina bilježnika već tri mjeseca, a nisam mu ništa poručivao ništa ni po kome. To se on valjda zabunio, ili te je privario-uguraoz jedan. Već dođi sredi malo kad si našao, sad će eto i kava biti kuvana. Ded, baba, ono flašu iza ormara.«

Tomo Trkalica sjedne i rakija zareda od ruke do ruke.

»Vidite vi, kako on mene prevari. Al' vratiti ću ja to njemu s kasmatima!«

»Ta našalio se dovjek malo, pa nije to Bog zna što!«

»Pa istina, da nije Bog zna što, al' opet, da mi je znati zašto me je prevario!«

»Ispise i crnu kavu, pa zapalije »domaćeg«, što je djed-Pava narezao od skretanja. Tako oni u razgovoru i najednom se Tomo Trkalica udari šakom po čelu, pa kaže: »Sad mi puče med očima! Znaite li zašto me je bilježnik prevario i ovamo poslao?«

»Ne znamo! Zašto?« U jedan će glas i djed i baka.

»Pa danas je prvi »april! Kako se nisam samo prije sjetilo!«

»Pa zbilja i jest!« potvrdiše i djed i baka i od srca se nasmejše.

»To je onda tebe poslao »u april! E, pa ostani onda i na užini. Ded, baba, zarezaj malo kobasice i šunke, da malo prigrizemo!« dometne djed Pava Sokerin razpoloženo.

Tomo Trkalica, koji se u početku tobože ljutio, sad se kao udobrovoljio, pa i u veselju i razgovoru najednoše i napisše. Istoga dana pred podne jurio je Tomo Trkalica dugim koracima prema župnom dvoru, kao da žuri na gariste. Pokuca na vrata i unišavši pozdravi:

»Hvaljen Isus, velečastni! Kazao mi je gospodin učitelj, da ste me nešto zvali!«

»Ja?!« zapita iznenadeno gospodin župnik. »Ja Vas nisam ništa zvalo! Na to mu nešto pade na pamet. »Upravo, da Vam kažem možda i jesam. No izvolite sjesti! Sigurno niste još ručali, mogli bi možda koju čašicu rakije!« Da, da, no o tom ćemo kasnije, već izvolite!«

»Velečastni, ručak je gotov!« javi sa vrata kuharica.

»Dobro dobro! Postavite i za gospodina Tomu. Zar ne, praviti ćete mi malo družić?«

»O molim, velečastni, vrlo rado!«

Nakon ručka izpijavajući čašice frukogorskog vina uz dim cigareta reći će gospodin župnik:

»Znate, ono radi čega ste vi došli k meni, to zapravo spada na gospodina bilježnika, pa kad podete kući, a vi se svratite k njemu i samo kažite, da sam Vas ja poslao radi »onoga«, on će već znati o čemu se radi!«

Kad je iza kratkog vremena otišao Tomo Trkalica reče u sebi gospodin župnik: »E, Tomo je »april! Učitelj ga poslao k meni, a ja k bilježniku, a on jandik ne može se sjetiti, da je danas prvi »april!«

Istoga dana pred večer pokucao je Tomo Trkalica na vrata bilježnikova stana: »Žurio sam, da nisam mogao bolje! Kazao mi gospodin župnik, da si poručio po mene!«

»Ja da sam poručio po tebe?! Nisam! Već znaš li ti što je danas?!« smijuje se upita bilježnik.

»Ne znam! Što bi bilo danas?« odvratí nečujno Tomo.

»Pa danas je, čovječe Božji, prvi »april!« To je i tebe poslao »u april!« Pa, kad si već »april« ostvari na večeri, da ti ne bi još tko god povlastio!

Kasno u večer ležao je Tomo Trkalica sit i napat zadovoljno u krevetu i zaspaom pravdnika.

Marko S.

GRAČANI U SREDNJEM VIEKU

Nasilja medvedgradskih gospodara i njihovih službenika

Zagreb, 1. travnja. — O podrijetlu Gračana govorili smo u br. 66. »Nove Hrvatske«, o najstarijim vjestinama o tom selu. Ove su doista vrlo oskudne, ali nam barem svjedoče, da se Gračani po prvi put spominju g. 1334., i po koji put dalje do g. 1392. Što se pak što pobliže događalo u Gračanima tijekom XIV. i početkom XV. stoljeća, slabo što pobliže znamo, osim nekih sitnih vjesti. Tako je g. 1399., kupio Andrija iz Gračana neki »fundus« u zagrebačkoj »slončarskoj« ulici, a Ivan Baha dobio je od grada nekog kmetu u Gračanima.

jedva, da je g. 1436. došao onamo počeo je po nalogu svojih gospodara napasovati zagrebačke građane i njihove kmetove po gradskim selima. Štam i njegovi ortaci Koloman i Jeronim Trakenbergari, pak »brahmanice« Gjurjo Pers, Martin Ladislava iz Gorlice, Antun literat i Ivan nazivan Vrag od Maruševca, nemilo su plienili zagrebačke građane, i iz zasjede na cestama na njih navajljivali, otimajući im novac i robu s kojom su polazili na sajmove.

Nepošteđeni su Gračane. Već čim je Štam došao u Medvedgrad (1436) napao je u noći s svojim ortacima i drugim svo-

com bavio se je ne samo ban Matko Talovac, već i mačvanski ban Ladislav Gorjanski, te gospoda Brelzovička, Grgur Berislavić, gospoda Adamovička, Tomaš Domazovički, Grgur Vukovički, Petar Šeltravački, Grgur Vukovički, Stjepan Blakvečki, Grgur Vukovički, Stjepan Blakvečki, Ivan Tot Susjedgradski, Stjepan Botka. Konačno je parničio sudio krajeviški sud, koji je u ime kralja Alberta 24. veljače 1438. u Budimu osudio Celjske i Vilima Štama na naknadu šteta nanesenih gradu Zagrebu i njihovim kmetovima. Za uzbjene — a bilo je i takovih, imala se je po zakonu platiti »krvarina«. Unatoč tomu nije štato do 26. travnja l. g. zadovoljio kraljevskoj presudi, izgovarajući se da je neudan. Konačno ije to dovršeno na nagovor neke ruke izmljenjem stranaka, a Celjski naložiše svomu podkapetanu Štamu, da više ne dira ni građane zagrebačke ni Gračance. Kao mlrovi posrednici djelovali su ban Talovac i Ladislav Gorjanski.

Ulrik Celjski darovao je bio svom podkapetanu grada Đurdevca Martinu Cipsaru neku zidanu kuću i toranj u gradu Zagrebu zajedno s pet kmetkih uličta u Gračanima. Kad se je Ulrik Celjski nekako smirio i građanima zagrebačkim, prodao je g. 1457. 28. svibnja pred kaptolom zagrebačkim ovu kuću s kulom i kmetovima u Gračanima gradskoj obćini za čedeset maraka bečkih denara, računajući marku po dvjesto denara.

G. 1464. prodao je Martin bivši sudac grada Zagreba, neki vinograd u Gračanima za 9 zlatnih forinta. Andriji sinu Domanu i Andrijinom sinu Tomi. Taj vinograd nalazio se je na gradskom teritoriju na brdu Topličica između vinograda Tome Dulčića i Pavla zvanog Paulin i vinograda Petra sina Fabijanovog iz Gračana, te oranice, koja se uz brdo prostirala do vrha, gdje se stajao jedan hrast. Taj je vinograd bio svojina gračanskoga kmeta Petra sina Ivana zvanog Jurković. To bi bilo prvo nam poznato Gračansko porodično ime.

Drugo opet porodično ime gračansko bilo bi Antuna i Morgahitca, koji se je tužio gradskom magistratu, da ga je Nikola iz Gračana hotjlo u noći dati uloviti po nekome Luki i Matiji (1450.—1526, dokumentat već godine koji meče Tkaldić u rečeno razdoblje).

Kad je deset udova hercega Ivana Korvina, Beatrice Frankopanska držala Medvedgrad, Dozvolila je g. 1506. remetskom pavlinskom samostanu, da može slobodno pasti svoje ovce po zemljama medvedgradske gore i oko »najzgodnoga sela Gračane. Imali su Pavlini samo poziti, da ne ošteće medvedgradskog vinograda, a tako i one »najzgodnije« kmetova u Gračanima.

God. 1507. tužila se je medvedgradska kmetica Jaga gradskom sudu na kmeta Đuru iz Gračana, da ju je kruto izlamno, pače sknuo joj rubac a glave — što je počenje bilo velika sramota po žensku. Ona je najme ulovila marvu Đurinu u kvaru i ovu tjerala do suca (villicus). Ta je viest vrlo važna, jer vidimo, da je već tad postojala obćinska uredba u Gračanima. Taj seoski sudac, u glavnom je imao držati porok u selu, inače je sudbenost vrše gradski magistrat. Svakako je ova uredba daleko starija.

G. 1511. porodila je razmrica između Gračana i kmetova ivančić biskupa zagrebačkoga. O čem se je radilo ne znamo. Za opravdanje imao gračanski kmet Mikulec još s petoricom položiti prisegu.

Gračanska cesta, koja vodi na Sljeme

Godine 1411. je Elizabeta kefi zagrebačkoga građana svoju drvenu kuću do gradskoga zida dala svom kumu g. Đuri Antunovom iz Gračana, u uvjet da ju dohрани i častno pokopa, i da za spas duše njezine hodočasti u Rim.

Godine 1434. spominje se, da je Gradčanac Simon imao kuću u gradu Zagrebu, a tako i neki Matej Gračanac. U slončarskoj vanjskoj ulici zagrebačkoj držali su neki prazni »fundus« Simon, Martin i Tomo sinovi Andrije i Margarete iz Gračana, koji je gradska obćina dala vrbanu Tominom »vicescolasticom« G. 1436. Imali su kuću u gradu Đuro i Toma iz Gračana.

Spominje se g. 1442., da su Fabijan i Đuro iz Gračana imali kuću u gradu Zagrebu, i bili su zagrebački građani.

U Gračanima živili su »slogacione« i »castrense« grada Zagreba. Dakle slobodni ljudi i kmetovi. Pod »jovagio« razumijevaju se kao ljudi boljša slobodnija položaja. Naziv »jovagio« značio bi čovjeka, koji spava na boljoj postelji, neke ruke niži plemić — slobodnjak, a »castrense« pripadnika grada, koja se rješ čestito zamjenjuje i nazivom »colonus« — kmet.

Mirni život u Gračanima premetiše u XV. stoljeću medvedgradski gospodari i njihovi službenici. Nisu badava već u XIV. stoljeću nazivali medvedgrad »proletkim gradom«, s kojega su ubogi kmetovi, a i sami građani zagrebački trpjeli velika nasilja i muke: Od kako su se pako grofovi Celjski Fridrik i sin njegov Ulrik domogli gospodstva u Medvedgradu, kao svojita kralja Sigismunda, koji je imao za ženu Barbaru Celjsku »ernu kraljicu«, nastadoše za Zagreb, a i za Gračane vrlo teška vremena. Celjski postavše u Medvedgrad svoga podkapetana Vilima Štama. Ova,

jim oružanim ljudima mirno počivajuće stanovnike Gračana, podigao iz sna ljude, te ih s ženama i dječom i s svim njihom Medvedgrad. Drugom je opet zgodom oteo jednom Gračanu kravu, koju je dopremio na Medvedgrad i okrenuo ju na svoju korist. Po kućama i kletima polovio je mnogo Gračana, pak i zagrebačkih građana, koje je svezane strpao u medvedgradske tamnice, zlostavljao ih i mučio. Gračanima oteo je deset volova, osam krava, četrdeset krmaka, četiri slanine, pet pliševa, kupljenih po jedan zlatni forint. Probao je i jedanaest pčelaca, devet plahiba, pet ženskih haljataka, svanih »marica« (superiores camisiae) — oplećaka, motika, sjekire, plućna željeza i razne druge stvari. Zarobio je mnogo Gračana i sve to dao odpremiti na Medvedgrad. Ovi ubogi slobodnjaci morali su se odkupljivati svaki s tri zlatna forinta. Za ono vrijeme golemo svota za seljaka! Samomu Gračanu Bartolu Tataru oteo je četiri vola i jednu kravu, pliša vrijedni po jedan zlatni forint, jednu halju (tunica) vrijednu pet »penasa«, petnaest motika. Jednom drugom oteo je pet i pol »penasa« bečkih denara, mač s pojasom, luk s strjelcima i halju, kupljen za tri »penasa« i klubok (capcium), kupljen za 40 denara.

Ova gotovo razbojnička četa nije pošteđila ni gradsko selo Podbrežje, a provajljivala je sve do gradskih vrata zagrebačkih loveći građane i pljačkajući ih.

Grad Zagreb, t. j. gradski sudac potužio se na ova bezakonja banu Matku Talovcu, koji je odredio kaptolu čamzanskomu i zagrebačkomu županu Nikoli Grgurovom, Presečkom (de Pepero), da provedu o tom izstragu. Ovi to savjestno učinili, proslušavši svjedoke. S tom parnič-

ŠLJUKE

Za pravoga lovca nema lijenšća lova nego proljetni lov na šljuke. Za koji dan, osobito ako podne kiša, posietit će nas opet ptice, koje Niemci zovu: ptica s dudim licem. (Der Vogel mit dem langen Gesicht).

One dolaze obično početkom ožujka, a glavni liet je oko Josipova, ali to nije stalno. Znađu one zakasmiti i za koji tjeđan. Po starijim lovčkim predajama ravna su one po nečijama priče Uskrsa. Niemački lovci imadu posebno pravilo za niži Reminiscere-putz die Gewehr. Oculi — da komen sie. Laetare — da ist das wahre. Judica — sind noch da, Palmamur — tralarun. To je onih pet nedelja prije Uskrsa ali one se toga baš ne drže, jer Uskrs koji put ranije, koji put kasnije. Lietos je čak na Markovo.

Kod nas su bili znameniti lovci na šljuke u Slavoniji, osobito oko Dolinica Miholjca, kamo su dolazili grofu Maljatku u lov i nadvojvode.

U neposrednoj blizini Zagreba bio je dobar liet šljuka Iza Maksimira, kod šunke Doktorščine. Znao sam tamo još kao dijak vidjeti na čekanju pod večer pokoišnoga dra. Jakopovića, lekarnika Kozla i druge. Danas tamo nema više male šunke, a valjda ni šljuka. Mnogo ih je znalo biti i oko Zdenčine. Pisarevine. Rečice i druždine. Lov na šljuke je vrlo nepozadan. Danas ih ima množina, sutra ni jedne.

Godine 1903. bio je u Zagrebu predstojnik redarstva Aleksandar Winkler, koji danas živi u dubokoj starosti u Duzoi Resi. Ja sam bio njegov pristav i on mi je uvijek govorio, kako je u Rečici dobar lov i da, če me povesti sa sobom, čim dobije vjest, da su došle.

Jednoga dana s ožujku dobije on bzo-

ANECDOTA

GLASBENA KRITIKA

U jednom društvu, u kome je bio i Maks Reger, svirao je jedan dilitant prilično težur klavirsku skladbu. Reger ga je slušao klimajući glavom. Kraj njega je sjedio jedan čovjek, koji je opazio te Regerove pokrete, pa kako je htio uzeti glasovirača u zaštitu, reče:

»Naravno, gospodin Reger, mora se uzeti u obzir da je stvar vrlo teška za sviranje. Reger je odvratilo nože: »Bilo bi još bolje, da se uobće ne može svirati!«

POUZDANA VRAČARA

— Već ste mi toliko lošega o mojoj budućnosti prerokovali. Držim zato, da je došlo vrijeme, da skinem ručavice.

Ohradujte zemlju što više, jer time koristite sebi i svome narodu!